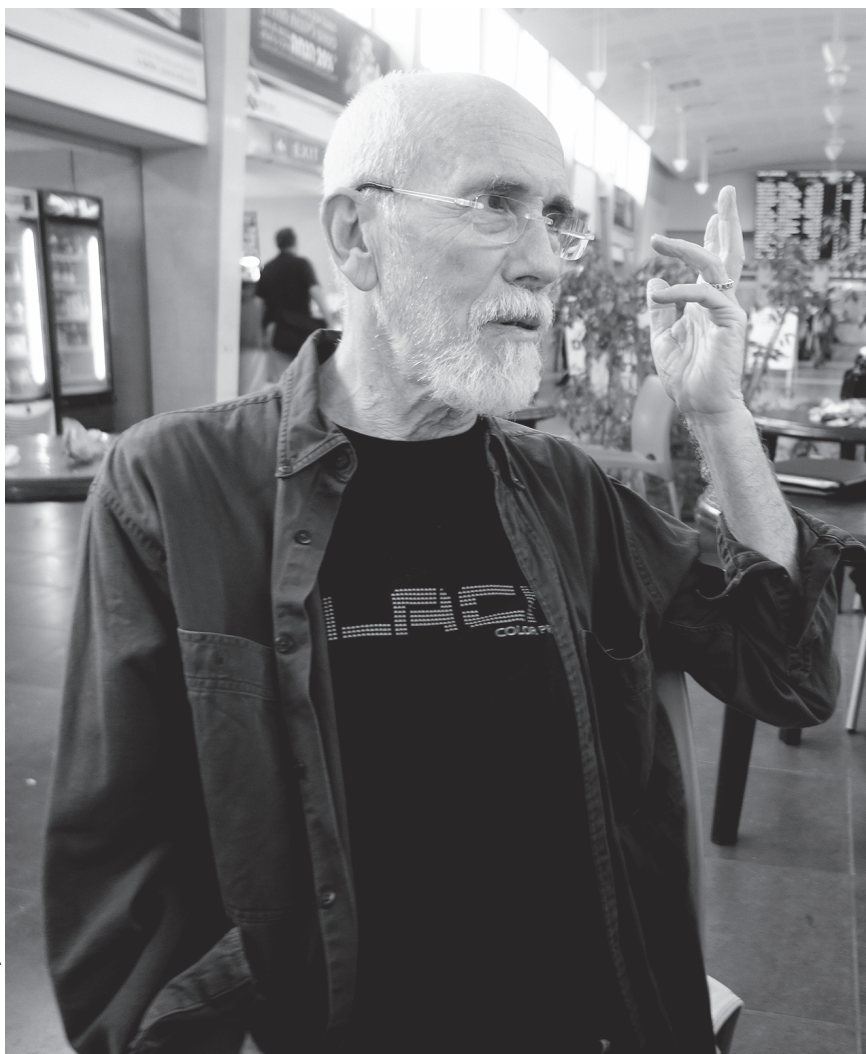

Goldstein Imre

*A hőember unokája **

Fotó: Kóbányai János

Goldstein Imre

– Mikor összeházasodtunk, Józsi már régóta hozzátartozott az életemhez, én meg az övéhez. Szerettem mindig, ahogy te Emiliát szeretted. Láttam rajtad mindenki, de én már akkor tudtam, amikor

akartál mondani, láttam rajtad, hogy nem bántottak, nem loptak meg. Örült a szemed, mert valami becseset talált. Ha Mala most itt volna, azt mondaná, nemcsak azért lettél halász, hogy halat hozz

még ki se mondtad. Ahogy most is tudom, hogy történt veled valami. Rég volt, hogy végleg levettelek a mellemről, de ma is tudom, mi van a szívedben. És mindig azt akarom, hogy te is tudjad, mi van az enyémben. A sok év alatt csak egyvalamit hallgattam el előled. Nem szégyelltem, csak megvártam, míg felnősz annyira, hogy megértsed, mondjuk, míg te is családot alapítasz. Csak én tudtam, mennyire vártad Emiliát, s hogy hiába ígérték neked, vitték őt is, amikor elköltöztek, te meg annyira összeroppantál, hogy attól féltem, végzel magaddal. Csak akkor hittem el, hogy mégis élni akarsz, amikor azt mondtad, halász leszel. Józsi bánkódott, hogy nem akarsz hegedülni, de szeretted, és segített neked megépíteni a ladikot. Sose kérdezted, miért nincsen testvéred, Józsi se kérdezte. De azt sokszor elmondta, hogy ha már a Devla csak egyszer tett jót velünk, legalább a legeslegjobb gyereket adta. Nem mintha nem próbálkoztunk volna, csak hát Józsi nem tudott arról, amiről én. Most, amikor üres kézzel jöttél meg a halászatból, és valami fontosat

* Goldstein Imre készülő regénye, melynek részlete alább olvasható, a két háború közti Magyarországon élő fiatal Alex sorának meditatív ábrázolása. A zsidó anya és cigány apa – Anna és Zsiga – fia a zsidókat és a cigányokat egyaránt súlyosan érintő változások közepette keresi helyét, és kényszerül komoly döntésekre.

haza, hanem hogy egyszer olyan fogásod legyen, amilyen ma volt. És én hinnék neki.

Dika szünetet tartott, és rágyújtott. Lassan fújta a füstöt, hol az orrán, hol a száján. Széles zöld szalaggal hátrakötött hajának egy-két fehér szála csak kiemelte a többi koromfeketét; Zsiga évekként fiatalabbnak látta. Dika lazán csípőre tette szabad kezét, s észrevette, hogy fia szeme megakad a kis ablak csipkés függönyén.

– Hajat mostam ma reggel, és a jó hír öröme anyám régi függönyét is fölraktam.

Az ágy szélére ült, s mosolyogva fia értésére adta, hogy szeretné még egyszer hallani a jó hírt, biztos, ami biztos. Zsiga készségesen elismételte, amit korábban mondott: hozna a házhoz egy fiatal nőt, egy gádzsit, aki öngyilkos akart lenni, ő húzta ki a tóból, aztán Rózsahegyiek házában szerelmeskedtek, és most családot akarnak.

– De ha neked esetleg bármi...

– Semmi.

– Akkor...

– Csak egy...

– Egy mi?

– Van egy feltételem.

Dika ezt már korábban elhatározta, most csak gyorsan végig kellett gondolnia a történetet, vagyis kiválasztani, mit mondjon el belőle Zsigának.

A cigarettát szájához emelte, fölemelt másik kezével pedig türelemre intette a fiát.

*

Zsiga apja, Józsi nem tudta teherbe ejteni feleségét, Dikát, és azt mondta, az asszony meddő. Dika érezte, hogy nem az, de Józsi nem volt hajlandó tanácsot kérni se Dika nagynénjétől, Malától, se gádzsó doktortól. Egy nap, amikor Dika Rózsahegyieknél segédkezett a nagymosásban, Mariska elkottyantotta neki, hogy ott a *Russzise*. Mariska, a zsidó ügyvédék cselédje máskor is használt jiddis szavakat, tudott cigány szavakat is, de Dikának úgy tűnt, mintha most egészen különös gyönyörűséggel és titokzatoskodva ejtené ki, hogy *di Russzise*. Dika és Mariska Dika apjának temetése óta ismerte egymást. Hazafelé a temetésről, ahol Jóska hegedült, épp Mariska háza előtt jártak, amikor egy részeg banda beléjük kötött. – Nédd mán, nem-e a nyirettyús roma csávó meg a puccos macája? – böffent oda botladozó nyelvel az egyik. Mielőtt Jóska balgán nekieshetett volna a három legénynek, akik üvegekkel, botokkal hadonásztak, Mariska, seprűvel a kézben kiszaladt az utcára, Jóskát és Dikát a háta mögé parancsolta, a berúgott kötekedőket meghajtotta, mondván, rögtön iderendel egy zsandárt, ismeri mindet a megyében. Másnap Mariska szólt

Dikáról Rózsahegyinének, és kieszközölte, hogy a nagyobb, kültéri munkákhoz alkalmanként felfogadják segítségnek.

Mariska Rózsahegyiek kertjében, teregetés közben mesélt Dikának az idegenről, aki állítólag Oroszországból menekült, a tanházban rejtőzik, és hetek óta elő se bújt. Álom, látomás, megérzés vagy együtt a három sugallta Dikának, hogy bajára ez az idegen lehet a gyógyír. Miután föltett Mariskának egy-két ártatlannak tűnő kérdést, elhatározta, hogy közel férközik a férfihoz, akit a faluban igazából senki sem ismer, akinek se rokona, sem ismerőse, nemhogy a környéken, de ez egész országban sem, és akinek hetek, hónapok, talán évek óta nem volt dolga nővel. Dikát első pillanattól kezdve csak a férfiassága érdekelte. Szerette Jóskát. Mind a ketjük szülei viszontagságos romániai vándorlás után, Erdélyen át érkeztek Szatmár vármegyébe, ahol bár letelepedni nem akartak, hosszabban elidőztek. A továbbvándorlásról ugyan nem mondtak le, de a tábor java része még most, harmincöt évvel később is ugyanazon a földdarabon élt, ahol annak idején az ekhós szekereiket leállították, és amelyet a két szomszéd falu ma cigánysornak hív. Amikor Dikának harmadszorra jelent meg a látomás vagy álom egy ismeretlen gyümölcsöt szemlélő galamb képében (Mala később azt mondta, a galamb jó hírt jelent, a gyümölcs pedig vagy vagyont, vagy gyermeket), az asszony már bizonyos volt benne, hogy folytatnia kell, amibe belekezdett. Éjszaka, míg Jóska aludt, a tanházhoz ment. Még csak közeledett a kis épülethez, amelyet L-alakú udvar választott el a zsinagógától, már hallotta a súlyos légzést, horkolást. Leült a félig nyitott, alacsony ablak alá, amelyből a lehangosabban hallatszott ki a horkolás, hátát a falnak vetette, és fülelt. A horkantásokat hosszú légvételek és mély sóhajtások váltogatták. Voltak csendes időszakok is, aztán a férfi mintha imát mormolna álmában. Mivel Mariska azt mondta, Oroszországba való, Dika úgy gondolta, oroszul imádkozik. Azt is gondolta, hogy azért itt rejtőzködik, mert a zsidók, bár rokona nem lehet köztük, nem fogják feladni a hatóságoknak. Dika, mielőtt hazaindult, fölemelkedett, óvatosan kijebb nyitotta az ablakot, és bekukkantott. Lassanként kivette a fekvő alakot két asztal között a padlón. Az asztal alá tolt két padon foszlott takaró. A férfi ruhában volt, teste a heves hadarás ellenére szinte mozdulatlan. Dika úgy érezte, eleget látott-hallott, és terve jó terv. Hazaszaladt, de eltökélte, hogy másnap folytatja küldetését, s ha lehet, be is teljesíti. Nemsokára aratás. Hamarosan felfogadják a summásokat, cigányokat is, akik aztán sokszor már aludni is kint is alszanak a mezőn, hogy jókor nekifoghassa-

nak a munkának. Jóska ugyan jól hegedül, de nem hívják annyi helyre, hogy a muzsikálásból meg tudjon élni, így hát megragad minden munkát, a kaszával is jól bánik. Reggel, takarításkor Dika egy kis flaska különleges sligovicára akadt a kunyhóban. Újabb jel, hogy a tervet végre kell hajtania.

Mala nénye tanácsára még húsvét éjjel füles kosborgyökeret szedett. A Dika anyjánál jóval idősebb Mala elismert és köztiszteletben álló javasasszony volt, aki ivott az anyja halálos ágya alá tett vízből, így örökölte meg természetfölötti hatalmát. Amikor Dika a menyegző után egy évvel se lett állapotos, Mala följánlotta, hogy segít. Dika tévovázott, mert tudta, hogy férje nem örülne a külső segítségnek, de Mala megnyugtatta, hogy se Jóskának, se másnak nem kell tudnia semmiről. Teljesen bizalmasan azt is elárulta, hogy hatalma sokkal nagyobb, mint bárki hinné, mert nemcsak anyjától kapta, hanem a víz és a föld alatt élő szellemektől. Ezek meglátogatták álmában, és közöszültek vele. Ettől néhány órára annyira legyengültek, hogy ha akarja, elpusztíthatta volna őket. De az életükért és újabb közöszülésekért cserébe a szellemek megtanították Malát mindenféle boszorkányságra: bájital főzésére, bálványfaragásra, mindentudó talizmánok készítésére, különféle nyavalyák gyógyítására, a rontás levételére. Dika beadta a derekát. Megszárította a kosborgyökereket, porrá őrölte őket, és elkeverte saját vére néhány cseppjével, amelyet egy alig látható szűrással két ujjbegyéből fakasztott. Mala azt mondta, a szer ételbe keverve, borban vagy pálinkában feloldva lesz a leghatásosabb. Dika követte Mala előírásait, de Jóska hiába ivott a szokásosnál többet kedvenc sligovicájából, eredmény három hónap múlva se mutatkozott.

Dika visszatette a sligovicát oda, ahol találta, a téli holmik dobozába, a meleg cipőjébe, és újult erővel folytatta a takarítást. Este, mikor a kopár udvarban a barátokkal borozgattak, megkérdezte Jóskát, mikor lesz az aratóborzás. Nagyjából egy hét múlva, felelte Jóska. Dika megrémült; mi lesz, ha addigra *di Russzije* továbbáll, vagy valaki netán följelenti? Ha neadjisten meghal? Amikor bement a kunyhóba cigarettáért, megnézte, ott van-e még a cipőjében a kis üveg. Lassú bólintással nyugtázta magában, hogy jó időpontot választott a cselekvésre. Szívverése felgyorsult, amikor a poharakat töltögetve Jóskának akaratlanul több bort öntött, mint a többieknek. Nem tűnt föl senkinek, de Dika úgy gondolta, nem árt az óvatosság. Aztán elmosolyodott, nehogy a vendégek észrevegyék, mire gondol: két férfit itat le, előbb a férjét, hogy éjjel mélyebben aludjon, aztán az orosz, hogy fölbredjen, és gyereket csináljon neki.

Haragudott a holdra, amiért annyira fitogtatja kölcsönkapott ragyogását a tiszta nyári égen, de azért nem átkozta – a fontos vállalkozás előtt nem lenne bölcs dolog megharagítani az emberfeletti erőket. Nagyjából ugyanabban az órában, mint előző éjjel, Dika a tanházhoz sietett, és leült ugyanaz alá az alacsony ablak alá, amely félig most is nyitva volt. Mihelyt saját lélegzése csillapult, meghallotta a sötét tanteremből kiszűrődő szabálytalan horkolást. Kitérta az ablakot, s miközben erősen a fa ablakpárkányhoz koppintotta a sligovicás flaskát, észrevette, hogy a hold fénye egy villanásra visszatükröződik az üveg nyakán. Dika benézett az ablakon, látta, hogy a férfi ott van, felhúzott lábbal fekszik az oldalán ruhástul, de cipő és takaró nélkül, fején ellenzős sapka. Az üveg koppanására megmozdult, de csak fordult egyet. Dika várt egy kicsit, aztán megint odakoppantotta az üveget a párkányhoz. Amikor hallotta, hogy a férfi kászálódni kezd, oldalra lépett, és a falhoz lapult. A férfi az ablakhoz jött, közben beleütközött egy padba vagy asztalba, a flaskára bámult, lehajolt, beleszagolt, fölvette, s anélkül, hogy kihajolt volna az ablakon, körbenézett, megvonta a vállát, aztán szájához emelte az üveget. Egyetlen slukkra felhajtotta az italt, letette az üveget, de mielőtt levegőt vehetett volna, szájára másik száj tapadt, és két kar szorította magához.

A férfi és a nő teste és lelke nem felejt el azt az órát, amit életükből együtt töltöttek, de elmondani egyikük se tudná, mi történt pontosan, mert közös nyelvet csak a testük beszélt.

Jóllehet életük éppoly ismeretlen maradt egymás számára, mint mielőtt találkoztak – s a férfi hamarosan be is végezte a maga életét –, mindketten érezték, hogy valami felfoghatatlan, döbbenetes és ellenállhatatlan történt velük, bár megnevezi nem tudták. A férfi senki másnak nem beszélt ezekről a hasztalanul boldogságközeli pillanatokról, csak a nőnek, boldogsága forrásának, aki közös gyönyörük viharában nem is értette a szavát; a nő pedig eltervezte, hogy csak a fiának beszél majd róla, és csak ha elérkezettnek látja az időt.

*

Dika nagy levegővel kifújta a füstöt, aztán folytatta. – A feltételem az, hogy meghallgatsz, amíg elmesélek valamit, ami a születésed előtt történt, és ami mindhármunkat érint, téged, engem és Jóskát... aki nem az apád. A felesége voltam, és neked anyád, de téged nem együtt csináltunk. Ő nem tudott gyereket csinálni. Hallottam egy orosz katonáról, aki a zsinagóga mellett a zsidó tanházban rej-

tőzsködik, és megpróbálkoztam vele. Tudtam, hogyan kell megkísérteni egy férfit, és Mala bábitala is velem volt. Én ettől az embertől csak gyereket akartam, hogy azzal a férfival nevelhessem föl, akit világéletemben szerettem, és aki a férjem; ma is szeretem. Életem legboldogabb napja ez a mai, mert úgy érzem, végre elmondhatom neked, mi történt annyi évvel ezelőtt, és milyen boldogságot adott mindnyájunknak. Apád emléke a tanúm, hogy a szívemben érzem: most végre elkezdődik a te boldogságod. Az a férfi annyit sírt, annyit kiáltozott, annyit könyörgött, hogy hallgassam meg, abból tudtam, hogy könyörög, hogy magához szorított, és csókolta az arcom, hogy forduljak feléje a sötétben. Felkiáltott, valahányszor belém lövellte a magvát, volt neki bőven, kétszer-háromszor is elegendő... Amikor abba hagyta, az asztallábnak dőlt, átölelt, a mellkasára bökött, és azt mondta, „Alekszej, Alekszej”, nem is tudom, hányszor. A vonásait alig tudtam kivenni a sötétben, csak azt láttam, hogy mindegyik szörnyen fehér. De arra gondoltam, amilyen a saját bőröm, azért elég sötét lesz a gyerek, akit ezzel a hóemberrel csinálunk, hogy Jóska elhiggye, az övé. Aztán csak hallgattam, ahogy mesél. Tudtam, hogy az életéről beszél, a szomorúságairól, mesélés közben mégis boldog volt, még akkor is, amikor sírt. Néha megértettem egy-egy szót, talán valakinek a nevét, de már semmire sem emlékszem. Abban se vagyok biztos, hogy oroszul beszélt-e vagy jiddisül, vagy valami más nyelven. Aztán egyszer csak elhallgatott, kezét a vállamra tette, mintha azt kérdezné, van-e még dolgunk. Én pedig biztosra akartam menni, megkapni mindent, amit adni tud. És igen, ő is meg akart nekem adni mindent, mert érezte, hogy én is meg akarok adni neki mindent. Mintha tudnánk, hogy ilyen alkalom nem lesz többé. Amikor utoljára éreztem a magvát, nem adott hangot, aztán csak elnyúlt a padlón, nem beszélt. Olyan természetesen adta a kezembe a szoknyát; nem is emlékeztem, hogy levettem. Csak egy szoknya meg egy blúz volt velem. Az üveget is megtalálta; megmutatta az alján a maradék sligovicát, s akár a bábszínházban, kézzel-lábbal elmagyarázta, hogy a felét a markába önti, a többit meg igyam ki az üvegből én. Bólintottam, és odahajoltam hozzá, hogy érezze a hajamat. Pár cseppet a bal markába öntött, az üveget meg a kezembe adta. Amikor fölemeltem, ő is fölemelte a bal kezét, *le hájüm*, mondta, és tenyerét a szájához vitte. Erre az egy szóra emlékszem, meg a nevére, hogy Alekszej. Amikor kifelé másztam az ablakon, megkocogtatta a vállam, és kinyúlt az üvegért. Úgy adtam oda, mint egy vásári nyereményt. Szerettem volna mondani neki valamit, talán, hogy köszönöm, de meg-

előzött. Megint saját mellére bökött, és kétszer is elismételte: – Alekszej, Alekszej. – Már tudtam, mit kell mondanom. – Dika – feleltem, aztán megállás nélkül futottam hazáig.

*

Alekszej Vasziljevics Zejl, az orosz cári hadsereg tüzérkapitánya, immár dezertőr és katonaszökevény, arra jutott, hogy nincs több dolga ebben a világban, és nekikészült, hogy itt is hagyja. Helyükre tolt az asztalokat és padokat, a foszlott takarót szépen összehajtogatta és az egyik székre tette. Már indult volna az ajtó felé, de aztán meggondolta magát, fölvette a kis sligovicás üveget, az ablakpárkányra telepedett, és kilógatta a lábát. Miért csinálta ezt?, kérdezte az üres üveget. Miért mesélt el mindent a lánynak? Ki ez a lány? A hajnali csöndben, a szédítő józanság állapotában újra látta és hallotta mindazt, amit ennek a tünékeny kísértőnek, sötét angyalnak vagy tán halálhírnöknek elmondott-elmotogott. Egész nyomorúságos létét bele-suttogta, beleharsogta, belezokogta, beleüvöltötte a lány égő testébe, figyelemtől izzó arcába. Rázúdított mindent, attól a pillanattól kezdve, amikor kiragadták a gyerekkorból, hogy katonát faragjanak belőle, egészen negyven évvel későbbig, amikor, mintha tetszhalálból ébredne, végre visszavette az életét, ahogyan kamasz korában elhatározta.

*

A tízéves Alekszej Vasziljevics Zejl egy hideg novemberi napon ragadta el egy emberrabló Gorodok városából. A család sose látta többé a szeretett legkisebb fiút, aki előbb tudott sakkozni, mint olvasni. Az emberrablót, aki zsidó volt, a zsidó hitközség elöljárói bérelték fel, hogy segítsen nekik teljesíteni a krími háború miatt háromszorosára emelt újoncozási kvótát. Amikor elfogyott a besorozható nőtlen férfi, árva, koldus és olyan, akit az elöljáróság haszontalannak vagy a kulturális felvilágosodás – a szekularizáció – hívének ítélt, a gazdagok pedig kenőpénzzel menekítették ki fiaikat a seregből, akkor nem maradt más, mint gyerekekkel teljesíteni az új kvótát. Alekszejnek és társainak, akiket törvénytelenül fogdostak össze és hurcoltak a kantonnak nevezett távoli premilitáris táborokba, meg se mondták, hogy tényleges katonai kiképzésük csak tizenhét éves korukban kezdődik, vagy hogy a korhatárt húsz évről tizenkettőre szállították le. Ezek a kisfiúk nem tudtak arról, hogy II. Sándor cár, aki az elvesztett krími háború után meg akarta reformálni a cári hadsereget, kifejezetten megtiltot-

ta, hogy kiskorú zsidó fiúkat előkészítő táborba vigyenek. Alekszej a nagyapja haláláról sem értesült. Hiányzott neki a megnyugtató, nagy szakállú, megtermett kovácsmester, aki megtanította sakkozni, és akitől sokszor hallotta, hogy amihez az ember ért és amit szeret, az kihúzhatja a bajból. Ahogy múlt az idő a táborban, ahol a körülményeket csak a legszívósabb fiúk éltek túl, Alekszej fejében lassan elhomályosult a család és a gyerekkor emléke, nem nyújtott se vigaszt, se támpontot, hogy jövőjét átlássa. Ösztönei azt súgták, hogy tűrni kell, életben maradni, csak önmagára támaszkodni, és öröm gyanánt beérni azzal, ha néhanapján sakkozhat. Az előkészítő években matematikára tanították, alapfokú löfegyvertechnikára, orosz nyelvtanra, és megtanították tubázni. Nagyapja tanácsa szerint Alekszej mindent lelkesen tanult, abban a reményben, hogy később hasznára lesz. Eközben pontosan tudta, hogy bármilyen tantárgyakból áll a kiképzés, őt és társait a sereg legfőképp saját nyelvéről és vallásáról akarja leszoktatni. A cél elérése érdekében a kényszer, a zaklatás, a kemény testi fenyítés és a módszeres alultáplálás eszközét alkalmazták. Az utóbbi pedagógiai eszköz bevalottan arra készítette föl a majdani katonákat, hogy tudjanak a civil lakosságtól élelmet zabrálni. Alekszejnek sem a hősiességről, sem a vértanúságról nem voltak kialakult fogalmai; az oktalan szenvedésnek se látta értelmét. Olykor tanúja volt, milyen következményekkel jár, ha egy-egy társa nem akarja fölvenni a keresztiséget, vagy nem hajlandó kinyilatkoztatni, hogy saját vallása tévút az ortodox kereszténységhez képest. Az ilyesmiért kegyetlen kínzás járt, amibe némelyek bele is haltak, de a belenyugvás többnyire mindenképp garantálva volt. Az érlelődő Alekszej nem csodálkozott, hogy a kikeresztelkedés sem okvetlenül mossa le a vallási stigmát és vet véget a faji inzultusoknak. Mivel sem a céltalan ellenállás, sem a feltétel nélküli megadás nem volt ínyére, harmadik utat választott, hogy elviselhetővé tegye helyzetét, amelyet időtartamától függetlenül átmenetinek tekintett. Úgy döntött, hogy a templomba járás, a keresztény szertartásokban és rituálékban való részvétel afféle színház, melyben csak a testének van szerepe, a lelkének és a hitének ehhez semmi köze. A hite az apja hite, senki másé, még akkor is, ha nem gyakorolhatja, és részleteiben nem is emlékszik rá. Szíve-lelke nem mond le róla, ám ezt a döntését semmi értelme ellenségei orrára kötni. Tizennyolc éves korára Alekszej Zejl, akit zsidó, karaita, lengyel katolikus és más kisebbségekből való társaival együtt erővel áttérítettek az ortodox kereszténységre, felkészült arra, hogy az orosz cári hadsereg katonája legyen.

Abban az évben, amelyben II. Sándort meggyilkolták, és fia, III. Sándor lett minden oroszok cárja, Alekszej Zejl már a hadsereg tüzértisztje volt. Az 1890-es évek végén századossá léptették elő, és a századforduló után remélhette a nyugalomba vonulást. Parancsnoka, Jegor Harkov tábornok biztosította afelől, hogy sokéves hűséges szolgálatát nemcsak szép nyugdíjjal fogják elismerni, de neki, a tábornoknak ebből az alkalomból módja lesz, hogy kedvenc kapitányát és sakkpartnerét amúgy elképzelhetetlen előléptetésre terjessze föl – az „amúgy” a származására utalt, amelyről sosem ejtettek szót. Alekszej alázatosan megköszönte előljárója kedvességét és a megtiszteltetést, hogy a generális sakkpartnere lehet.

Egyéb tiszti kiváltságai mellett Alekszej tehát újra sakkozhatott. Tisztársaival is inkább a sakkasztal mellett kommunikált, mint hogy részt vegyen a szokványos szájhősködésekben és ivászatokon, amelyek gyakran torkolltak értelmetlen, hangos szóváltásba vagy – hiába a két évszázados tilalom – akár párbaj-kihívásba. Harkov tábornok, aki minduntalan jó sakkozóra vadászott, de saját köreiben nem talált megfelelő partnert, rövid látogatást tett a tiszti klubban, és kíváncsian nézte végig Alekszej játszóját Vaszilij Kiszjeljov tüzér őrnaggyal, ahol Alekszej veszített. Három nappal később Harkov tábornok azzal hívatta magához Alekszejt, hogy szüksége van a segítségére. Bevezette a századost az alkóvba. A cseresznyefa asztalon lévő angol elefántcsont sakk-készlet figurái – egyik oldalon a pirosak, a másikon a színtelenek – úgy álltak, mintha a sakkozók csak egy kis szünetre keltek volna föl a tábla mellől. – Piros. Ön lép – mondta a tábornok. Alekszej gondolkodás nélkül lépett az egyik piros futóval. – Matt – mondta erre a tábornok, a foteljához lépett, leült, aztán folytatta. – Ne szóljon, amíg le nem ült, már ha leül egyáltalán. Három nappal ezelőtt ön készakarva vesztett Kiszjeljov ellen. Ezt most bizonyította be, amikor a jót lépte ugyanabban a felállásban, amelyben akkor a rosszat. Kiszjeljov képességeivel tisztában vagyok. Úgyhogy Zejl kapitány, örülnék, ha hetente egyszer leülne velem egy partira, de csak akkor, ha teljes erőbedobással küzd. A Kiszjeljov elleni partiról nem kell beszélnie. Tehát most vagy elmegy – a seregen belüli helyzetét az se fogja befolyásolni, ha elutasít –, vagy leül, és megbeszéljük, mikor sakkozunk.

A következő két évben – leszámítva a hadgyakorlatokat, a tábornok pétervári útjait és egy-két váratlan eseményt – Harkov tábornok és Zejl kapitány minden szerda este két órát sakkozott. Ritkán fejeztek be egy partit egyetlen ülésben – némelyik játszójuk hónapokig tartott. A tábornok jó

egy évig minden partit elvesztett. Amikor végre sikerült döntetlent elérnie, a koccintáshoz abból a jóféle hazai törkölypálinkából töltött Alekszejnek, amit fogadott lánya hozott ajándékba első látogatásakor. Legközelebbre, talán karácsonyra a lány újabb üveg pálinkát ígért. A tábornok dicsérte a pálinkát, megmutatta Alekszejnek Xenia fényképét, és elhencegett azzal, hogy miközben megrögzött agglégény, a fotón látható szép fiatal nőnek ő a gyámja. Xenia apja, a tábornok Nyikoláj nevű fivére gárdaparancsnokként lovas szánon kísérte a cárt a vasárnapi katonai szemlére, amikor egy merénylő bombát dobott a lovak patája alá. A cár sértetlenül szállt ki a golyóálló hintóból, hogy tanúja lehessen a merénylő elfogásának. Miközben Nyikoláj és Dvorzickij rendőrfőnök kérlelte a cárt, hogy hagyja el a helyszínt, egy másik merénylő egyenesen a cár lábára hajította a második bombát. A rendőrfőnök életben maradt, de a cár és Nyikoláj még aznap belehalt sérüléseibe. A tábornok most fivére bátorságát, a cár iránti hűségét és elkötelezettségét méltatta. Elragadtatással említette, Nyikoláj mennyire támogatta Xenia ambícióját, hogy a pétervári konzervatóriumban tanuljon, és bagatellizálta saját szerepét, amiért kezébe vette a család sorsát, amikor a férj halálhírére sógornője megzavarodott. A tábornok arról nem beszélt, hogyan küldte intézetbe a hajdan oly elbűvölő Olgát, sem arról, hogy a hivatalos adoptálás után milyen nehezen sikerült meggyőznie Xeniat, hogy folytassa zenei tanulmányait. Újabb pohár pálinkát töltött Alekszejnek, és előre bocsátotta, hogy most valami személyes természetű fog mondani. – Engedelmmel szeretném tudtára adni, mennyire csodálom az ön kitartását és érdemeit, egyáltalán azt, ahogyan egész pályáját alakította. Meggyőződésem, hogy ez Xeniat is lenyűgözné. Egyébként nem tudom, önnek van-e tudomása arról, hogy a pétervári konzervatóriumot, hazánk első ilyen intézményét egy olyan férfi alapította, aki eredetileg szintén... Tulajdonképp nem szeretnék párhuzamot vonni egy katona meg egy muzsikussal, ön és Anton Rubinstein között, csak megemlítem, hogy hasonló környezetből származnak, mégis van egy lényeges különbség. Ami nagyszerű... és szerintem egyúttal sokatmondó és tanulságos is. Kíváncsi vagyok, ön tudja-e, ez a különbség minek vagy inkább *kinek* köszönhető... Nos Anton Rubinstein érdemeiről sokat beszélhetnénk, de én most a nagyapjáról szeretnék valamit mondani. Egész pontosan nagyapja egy bizonyos lépéséről, amely az egész család sorsát jobbra fordította, és amelyet akkor tett meg, amikor unokája, Anton még öt éves se volt. – Harkov tábornok szünetet tartott, s közben Alekszej arcát fürkészte,

vajon híres hitsorsosának története rádöbben-e valami fontosra. Ám a százados tekintetében csak a figyelem és a feszült várakozás tükrözött: vajon mi lesz a konklúzió. A generális nem kérette magát. – Anton apjának apja az egész családot ortodox keresztény hitre térítette. Ennyi. – Alekszej csakugyan végig feszülten figyelt, de valójában nemcsak parancsnokát hallotta-látta, s nemcsak Rubinstein nagypapát képzelte maga elé, amint sínre teszi a család jövőjét. Saját nagyapja jelent meg előtte, az ő intelmeit hallotta a nap hírei közé ágyazva. Az egyik hír, melyet maga Harkov tábornok hozott Pétervárról, azt újságolta büszkén, hogy az új cár templomot emeltet meggyilkolt apja emlékére. Ám Zejl nagypapa nem állt meg itt, beszélt a májusi törvényekről is – és Alekszej ezt a hírt döngölte bele a fekete angyal készséges méhébe –, mely törvények újabb korlátozásokat jelentettek a zsidóknak, kevesebb letelepedési helyet, gyakorlatilag utazási tilalmat, vagyis annak a néhány engedménynek a visszavonását, amelyet a meggyilkolt cár adott a zsidóknak. Az új cár ugyanis meg volt győződve, hogy apját a zsidók gyilkolták meg. Ismerős történet; az uralkodó ezzel az új pogromhullámot is legitimálta.

Ám Harkov generális minderről nem beszélt. Ehelyett önelégülten vizionálta az örömteli eseményesort, mely úgy kezdődik, hogy a karácsonyi ünnepekkor gyámleánya megismerkedik a kérével, tavasszal sor kerül az eljegyzésre, koranyáron pedig, a Szent Vlagyimír Székesegyházban, a parádés esküvőre.

Alekszej, hátha így elhessegeti nagyapját és nem kell reagálnia a tábornok utolsó mondataira, fölémelte Xenia aranykeretes képét, és szemügyre vette a szép arcot. Nem derült ki, milyen színű a lány szeme, de Alekszej úgy döntött, olyan mély barna, amilyenek a fénykép láttatja. Az, hogy belenéz ebbe a szempárba, az első, hallgatólagos lépés a tényleges ismerkedés felé. A generális valóságos és Xenia képi tekintetének keresztttüzében Alekszej nyomban elfogadta, hogy elkerülhetetlen az ismerkedés a szép fiatal nővel. Örült is, félt is. Gondolataiban Xenia kitöltötte a száműzött nagyapja helyét, és eszébe juttatta, hogy közeleg a nyugdíjazás, életének az a szakasza, amelyet maga irányít majd. A szép szempár nem csábítani igyekezett, hanem szembesíteni Alekszejt önmagának tett régi ígéretével. Letette volna a képet, de a keret nem akart elválni az ujjaitól. Zavart mosolya, mellyel fölnézett a tábornokra, segélykérőre sikeredett. Harkov generális odalépett hozzá, és két kézzel addig nyomta lefelé Alekszej karját, míg a képkeret oda nem koccant a kandallópárkányhoz. Akkor elengedte. – Nehéz tőle megválni, igaz?

Hogy összerándult a sötét kísértő, hogy kapaszkodott belém, amikor Xeniaról meséltem neki. Ha egymillió évig élek, sem álmodhattam volna szebb nőről, mint az ott a képen. Ki vagyok én, hogy egy ilyen teremtés színe elé kerüljek? Pedig ott voltam, és a vakmerő Harkov tábornok úgy gondolta, későn meglelt szeme fényének én leszek az ideális férje: kellőképp idős, józan, kezes, ráadásul hálás és erős, hogy kárpótolja a lányt szülei elvesztéséért, s biztonságos, kulturált életének megfelelő társa legyen. De Harkov nem ismerte a nagyapámat, és azt hiszem, én sem ismertem mindaddig, amíg csaknem valóra vált Harkov elképzelése, hogy beházasodjak egy orosz családba. El nem tudom képzelni, Xenia hogyan és miért szeretett belém, de maga mondta, hogy így van, Harkov pedig megesküdtött, hogy nyomban ejtette volna a tervét, ha a lány egy kicsit is vonakodik házasságunk gondolatától. Csak annyit remélt, hogy Xenia legalább meghallgatja, amikor rólam beszél, és sikerül elérnie, hogy komolyan vegyen, s megesküdtött, hogy nem kényszeríti rá az akaratát. Hát hogyan is állhattam volna ellen a kísértésnek? De hihetek-e Xenia szavainak meg a kimondatlan üzenetnek, amelyet a képen lévő szempár akkor küldött, amikor még nem is találkoztunk? Mondhatta-e az a szem, s később maga a szépséges nő, hogy életemnek azt a részét, amelyet magam reméltem irányítani, Xeniával fogom leélni?

Alekszej átkozta magát, a sorsát, a tehetetlenségét, azt, hogy képtelen elmenekülni a káoszból, amely azóta sújtja, hogy meglátta azt a képet. Főképp azért átkozta magát, amiért utat tévesztett. A zsinagóga tetejének rózsaszín derengésében hirtelen megcsillant a sliovicás üveg, vagy több évtized távolából inkább Zejl nagypapa drótkeretes szemüvegének halvány tükröződése, s felidézte a kiugró szemöldöksont alatt meghúzódó szigorú szempár átható tekintetét. Ha eladod a hitedet, míg élsz, nem lesz nyugalmad...

Már megint ugyanaz az intelem. Ez üldözi, mióta megszökött a cári seregből, s abban bízva, hogy egyenruhája elterel minden gyanút, menekült, ahogyan tudott – csak minél gyorsabban, csak minél messzebbre. A tanház ablakpárkányán ülve, még föl sem ocsúdva a mámorból és döbbenetből, melyet a tünékeny kísértő hagyott maga után, Alekszej az ukrán–magyar határátkelés emlékébe burkolózott: egyenruhájáért és csizmájáért cserébe a csapi áruátrakodó állomásfőnöke megengedte, hogy elbújjon egy gyapotbála belsejében. Csukott szeme bársony sötétjében nem talált reményt, csak az igazságot. Késő. Elbuktam. Bűnöztem. Hazudtam. Felejtettem. Becsaptam magam. Csak életben maradni akartam. Nagyon könnyen elcsábultam. Ami-

kor cselekedni kellett volna, elmenekültem. De hová? Miért nem haza? Miért nem hagytam a nyugdíjat, miért nem mentem haza? Nagyapa már nyilván nem él, Apa és Anya sem. Hová menekülök? Hiába emlékszem egy-két jiddis szóra, nem értem, mit mondanak itt az atyafiaim, és ők sem értenek engem. Jobb öklével minden mondatnál nagyot ütött mellére a szíve fölött. Annak idején, a nagyünnepekkor látta a gorodoki zsinagógában, hogyan üti a mellét imádkozó apja, nagyapja minden bűn említésekor, melyért a Mindenható bocsánatát kéri, s eszébe jutott, ő is mennyire várta, hogy elég nagy legyen, és ugyanezt csinálhassa. Ki vagyok én ma, mi vagyok? Egy fáradt, elveszett öregember, egy semmirevaló. Hálás lehetek a Mindenhatónak, hogy ilyen búcsúajándékot küldött az Ő igéző küldöncével. És mit cselekedtem valaha én Őerte? Szavakat se találok, hogy elmondjam Neki, milyen szánalmas féreg vagyok: olyan élet az enyém, amelyet semmi se köt a máséhoz, olyan élet, amelynek semmi haszna.

Leugrott az alacsony párkányról, s a zsinagóga előtt elhaladva elindult a tó felé, melyet hetekkel ezelőtt, a faluba jövetelekor látott. Amikor a partra ért, a nap első sugarai épp kiterítették csillogó hálójukat a vízre. Alekszej, anélkül, hogy lépteit lelassította volna, lehámozta magáról rongyos ingét és nadrágját, és belegázolt a vízbe. Hátha a magvam, gondolta, hátha úgy rendeltetett, hogy a magvam kihajtszon...

Dikát is hamar elhessegették, ahogy a többiek, akik leszaladtak a tóhoz, amikor meghallották, hogy partra húztak valakit, aki a vízbe vészett. De azért meg tudott bizonyosodni róla, hogy Alekszej az. Békés volt és szép a nappali fényben, akár egy angyal. Járomcsontja és ujjai épp olyanok, mint a Zsigáé, s ahogy belső fénye kihunyt, a bőre is elsötétült.

*

– Tudtam, hogy megfogant a magva. Tudtam, ahogy ránéztem. Sőt, azt is tudtam, hogy egyszer újra fogom látni ezt a férfit, saját magyából szökken majd szárba... és végignézem, ahogy férfivá érik. Most itt áll előttem. A szerelem fénye, amely téged most beragyog, azt mondja, hamarosan a te magvad is megfog... Jól tettem, amit tettem... És te is jól teszed, amit teszel...

© 2016 Imre Goldstein

Angolból fordította Nemes Anna